

A "MARADÉK" BIHARORSZÁG FŐVÁROSA: BERETTYÓÚJFALU

(Berettyóújfalu vonzáskörzete)

(The capital city of the "remaining" Bihar-land: Berettyóújfalu)

(The attraction zone of Berettyóújfalu)

GYÖNGYÖSI LÁSZLÓ

„Csonka-Biharban minden csonka. Nincsen egyetlen kerekded, határain belül záruló tájegysége, csupa határain túl kiegészülő tájdarabokból rakódik össze mozaikszerűen. Semmi sem kezdődik, vagy fejeződik be területén, minden csak átfut rajta: csonka, egymással össze nem függő folyószakaszok, vasútvonalszakaszok és csak újabban kiegészülő útszakaszok. Igazi szíve ennek a csonknak nincs. Nagyjából a közepe táján kiválasztották a legnagyobb falut, s kinevezték megyeszékhellyé. Berettyóújfalu a szó geometriai és közigazgatási értelmében vett központ, faluban elütemezett városmag - ma még alig egyéb. Rajt van egy vasútvonalon, amely Várad felé tart. A megye derekának valóban ez a vonal az ütőere. Am északon és délen vele össze nem függő vonalak futnak, szintén a virtuálissá váló központ, Várad irányába, ezeken most megfordult a vérkeringés, Debrecen, illetve Békéscsaba felé. Ennek a két városnak gazdasági súlya erősen érvényesül: a kis Berettyóújfalu semmiképpen sem veheti fel a versenyt...”

Mendöl Tibor debreceni egyetemi tanár 1928-ban, Bihar-vármegye földrajzában megjelent sorainál szemléletesebben nem lehet bemutatni a két világháború közötti Berettyóújfalu. Ez a periódus a település életében a szerény mértékű Janus-arcú urbanizáció időszaka. A fennálló rendszer a revíziós politika sikerében bízva, provizórikusan fenntartotta a csonka vármegyét megyeszékhelyével együtt. Az új helyzet és szerepkör készületlenül érte a települést. Ez a nem várt fordulat tette lehetővé, hogy ma Berettyóújfalu vonzáskörzetéről beszélhetünk.

Tanulmányom célja a város jelentős vonzáskörzettel rendelkező funkcióinak bemutatása, a részletesebb történeti háttér nélkül, főként a jelen helyzetre koncentrálni. Munkámat nagyban segítette és kisebb történeti összehasonlításra is lehetőséget adott, hogy Mendöl Tibor az 1950-es években, Beluszky Pál 1962-ben és Csatári Bálint 1977-ben már foglalkozott Berettyóújfalu vonzáskörzetének problematikájával. A jelentős vonzáskörzettel rendelkező funkciók közül részletesebben itt: a közigazgatást és közüntézményeket, a kiskereskedelmet, a középfofokú oktatást, az egészségügyet és az idegenforgalmat mutatom be. A rendelkezéseimre álló adatok segítségével összeggzésként kísérletet teszek a város komplex vonzáskörzetének kijelölésére.

A közigazgatás és a közüntézmények vonzáskörzete

A közigazgatási vonzáskörzet viszonylag könnyen vizsgálható. A közigazgatási határok pontosan kijelölik a közigazgatási vonzásterületet, a közigazgatási hivatalok (bírósfág, adó, telekkönyvi hivatal stb.) is meghatározott területen fejtik ki hatásukat. Bihar vármegye közigazgatási beosztása az abszolútizmus koráig kevés változáson ment keresztül. 1861-ben öt járásra osztották Bihar vármegyét az addigi négy helyett. A járásokat a könnyebb

igazgatás miatt szakaszokra bontották. A sárréti járás központjai közül még hiányzott Berettyóújfalú.

Az 1872-es újjászervezés alapegysége a szolgabírói szakasz lett a járásokon belül. A sárréti járás négy szolgabíróóságában már Berettyóújfalú is szerepel. Igazgatása alá tartozott: Csökmő, Darvas, Esztár, Furta, Gáborján, Hencida, Pocsaj, Berettyó-szentmárton, Szentpéterszeg, Újfalu, Váncsod, Vekerd, Zsáka. Sőt már bizonyos mértékig ki is emelkedett hasonló társai - Biharkeresztes, Báránd, Derecske - közül. A járás adóhivatalának, orvosának, állatorvosának székhelye Berettyóújfalú. 1884-ben a szakaszok járásokká alakultak, így Berettyóújfalú 1884-től járási székhely lett. Ez a közigazgatási beosztás 1918-ig maradt fenn.

A trianoni békeszerződés után Bihar vármegyének kb. negyedrésze maradt (26,2%) a magyar államhatáron belül. Politikai szempontok miatt Bihar megyét továbbra is fenntartották, és székhelye Berettyóújfalú lett. Közigazgatási vonzásterülete így hirtelen megnövekedett 2788 km²-re, kb. 160000 fő által lakott területre és 61 községre terjedt ki. A kezdetben 6, majd 7 járásból álló megye egyik járása volt a berettyóújfalui járás.

Az 1949/50-es közigazgatási reform Bihar megye nagy részét Hajdú megyével egyesítette. Így Berettyóújfalú elvesztette megyeszékhely funkcióját. Közigazgatási vonzáskörzete ismét csak a járás területére korlátozódott. 17 önálló tanácsú község közigazgatási központja lett. Ezen falvak lakossága 1960-ban 42300 fő volt.

Az új járási beosztás nem igazán tűnik ésszerűnek, ennek oka, hogy a járási székhely funkciójára alkalmas települések - Derecske, Berettyóújfalú, Biharkeresztes - egymás közelében találhatók. A vasúton mindössze hét kilométerre fekvő Mezőpeterd nem tartozik a járáshoz, míg a 33 km-re lévő Csökmő, vagy a 42 km-re lévő Újiráz igen. Ésszerűbb lett volna talán az utóbbi két települést Szeghalomhoz csatolni. Egyes közigazgatási ágakban Berettyóújfalú hatásköre még a járás határain is túlterjedt. A járásbíróság, a telekkönyvi hivatal jogköre a biharkeresztesi járás területére is kiterjedt.

1984-ben megszüntették a járásokat az országban. Néhány, korábban járási szintű funkció, pl.: bíróság, telekkönyvi hivatal, továbbra is a korábbi területek felett gyakorolta jogkörét.

1990-ben a rendszerváltás nyomán önkormányzatok alakultak az addigi tanácsrendszer helyett. Az önkormányzatok lényegesen nagyobb önállóságot kaptak, mint a korábbi tanácsok, így a közigazgatási központok jelentősége, szerepe, országosan csökkent.

Berettyóújfaluban 1994. január 1-jén működő középfokú intézmények, vagy közszolgáltató szervek száma 47. Ebből 7 intézmény csak a város szükségleteit elégíti ki, és 10 intézményt a városi önkormányzat önállóan tart fenn. Ezek vonzáskörzete nem mindig mérhető egyszerűen. Gondolok itt az oktatás, a kultúra, a pénzügy, a kereskedelem, a közlekedés terén működőkre. A 47-ből 15 intézmény vonzáskörzete kijelölt. (1. melléklet). Átlagosan 31,5 település ellátása tartozik hatáskörükbe. Ezen településeken kb. 60000 fő él.

Az erős kiskereskedelmi vonzáskörzet

A kiskereskedelmi vonzáskörzet alakulását adminisztratív kötöttségek nem befolyásolják, ezért ennek vizsgálata a komplex vonzáskörzetek kijelölésénél is nagyon fontos. Berettyóújfalú kiskereskedelmi vonzását kedvezően befolyásolja a bihari térségen

belüli, centrális fekvése. A város kiskereskedelmének zömét - még ma is - a Berettyóújfalu és Vidéke Körzeti ÁFÉSZ bonyolítja le, bár visszaszorulása jelenleg is tart.

Az egy lakosra jutó összes kiskereskedelmi cikk eladási forgalma 108740.- Ft volt 1992-ben, ami a megyében a legnagyobb(!) Ha ezt az adatot a város lélekszámához viszonyítjuk, akkor ez jelentős vonzásterületre utalhat.

Az 1000 lakosra jutó bolti alapterület 829 m², ami kimagaslóan a legnagyobb a megyében, a kereskedelmi, vendéglátóhelyi alapterület 189m², ami a középmezőnyben helyezkedik el.

Az 1000 lakosra jutó kereskedelmi szálláshelyek száma 10,8, ami az országos átlag 50%-a, a hasonló nagyságú településeken.

A KSH Megyei Igazgatóságának adatai alapján Berettyóújfalu a megye legjelentősebb kiskereskedelmi vonzáskörzetével rendelkező települése.

Mivel a vonzás területi kiterjedésének és intenzitásának megállapítására nem voltak adatok, ezért két vizsgálatot végeztem. Az első során a Lakberendezési Áruház vonzását vizsgáltam meg, mert itt regisztrálják a vevők lakcímét. Az 1991-93 közötti időszak legforgalmasabb hónapjait vettem alapul (1991. május, október, 1992. május, október, 1993. május). A vizsgált időszakban összesen 440 vásárlás történt, ebből 222 esetben berettyóújfalui volt a vásárló. Ez a vásárlások 50,45%-a. A vásárlók további 34,8%-a 20 km-en belül lakik, 35 km-en kívülről csak 5 vásárló érkezett, amely az összes vásárlások 1,1%-a. (2. melléklet)

A 47 település közül - ahonnan a vásárlók érkeztek - Bakonszeg, Vekerd, Szentpéterszeg, Biharkeresztes, Sáp, Váncsod, Bihartorda vonzódik kizárólagosan Berettyóújfalu felé. Jelentős a vonzás még Berekböszörmény, Hencida, Gáborján, Mezőpeterd, Zsáka, Tépe és Nagyrábé esetében.

A másik vizsgálat alkalmával vevőszámlálást végeztem 1993. augusztus 16-17-én a Vas-műszaki Szaküzletben és az Elektro Szaküzletben. 93 vásárlás történt a két napon. A vásárlók 49,5%-a helybeli, több, mint fele (50,5%-a) 22 környező településről származik. Ezek mindegyike 35 km-en belülről érkezett a vásárlók további 43%-a. Legintenzívebb (hegemón) a vonzás Bakonszeg, Szentpéterszeg, Nagyrábé, Zsáka, Mezősas, Sáp és Mezőpeterd esetében.

A két vizsgálat eredményei szerint a Berettyóújfaluhoz kizárólagosan vonzott települések száma 17, ezeken összesen 22337 ember él. A dominánsan vonzott területeken további 9 település található, ahol 20907 lakos van.

Lényegében véve Berettyóújfalu kiskereskedelmi vonzáskörzete K, ÉK, DK felé nyúlik ki legtávolabbra A Ny-i irányból Püspökladány, É-ről Debrecen, DNy-ról Szeghalom vonzáskörzetei szorítják vissza Berettyóújfalu vonzását. Az 1962-es és 1977-es felmérésekhez hasonlítva a kiskereskedelem vonzó szerepe lényegesen nem változott. A piac és az állatvásárok tekintetében jelentősen csökkent, a megjelent szaktoltok révén kisebb mértékben növekedett.

Az iskolaváros középfokú oktatási vonzásterülete

Berettyóújfaluban az iparostanonc iskola 1885-ben nyitotta meg kapuit, a mezőgazdasági népiskolát 1905-ben alapította Brózik Dezső. A fiú polgári iskolát 1913-ban, a leány polgári iskolát 1915-ben nyitották meg. Gimnáziumi oktatás csak 1945. szeptemberében indult meg községünkben. 1969-ben alakult Berettyóújfalu második középiskolája, a

Bessenyei György Szakközépiskola. A mezőgazdasági szakmunkásképzés 1963-tól, az ipari szakmunkásképzés 1974-től kapott új lendületet.

Berettyóújfalu négy középfokú oktatási intézményében az 1993/94-es tanévben 2274 tanulót oktattak, akik 110 településről érkeztek. Az 1000 lakosra jutó középiskolások száma 136,5, a megye városai közül a legnagyobb. Ez az arány az 1990/91-es tanévben csak 63,5 fő volt, ami szintén a legmagasabb volt a megyében. Az oktatási intézményekben négy iskolatípus van. A 2274 tanulóból 156 gimnazista (6,9%), 1.063 szakmunkás (46,7%), 1002 szakközépiskolás (44%) és 53 technikus (2,4%) volt.

A tanulókból 691 helybeli és 1583 vidéki, ez a tanulók 69,6%-a. A vonzáskörzet alakításában elsősorban a szakmunkásképzőknek és szakközépiskoláknak van szerepük.

A Brózik Dezső Mezőgazdasági Szakmunkásképző és Szakközépiskola 278 tanulójaiból csak 42 helybeli, tehát a 72 településről kerül ki a tanulók 84,9%-a. Az Eötvös József Szakképző Intézetben az 1059 tanulóiból 764 nem berettyóújfalu, ez a tanulók 72%-a. A Bessenyei György Szakközépiskola 538 tanulójaiból 361 vidéki (67%-a). Az Arany János Gimnázium és Szakközépiskola 399 tanulójaiból már csak 222 nem berettyóújfalu (55,6%-a).

A város oktatási vonzáskörzetének a települések lélekszámahoz viszonyított arányát szemlélteti a 2. és 3. melléklet. A legintenzívebben - a település lakosságának több, mint 20%-a vonzódik: Bakonszeg, Vekerd, Sáp, Nagyrábé, Zsáka, Furta, Darvas, Csökmő, Újiráz, Komádi, Magyarhomorog, Mezősas, Told, Váncsod, Mezőpeterd, Gáborján, Bojt, Bedő. Ezeknek a településeknek az össznépessége 24011 fő. Még további 17 település vonzódik erősen Berettyóújfaluhoz - ezen településekből a lakosság több, mint 10%-a jár ide középiskolába - összlélekszámuk 39847 fő.

Két iskolatípust, két végletet, külön is megvizsgáltam. A legkisebb vonzással a gimnázium rendelkezik. A három tanévben (1991/92., 1992/93. és 1993/94.) 229 tanuló járt ebbe az iskolatípusba, ebből 127 fő (55,5%) helybeli. A 26 településről a legnagyobb arányú a vonzás Zsáka, Furta, Gáborján, Bedő és Nagyrábé esetében. Az egészségügyi szakközépiskolába 238 tanuló járt a jelzett időszakban. A helybeliek aránya itt már csak 35,3%, a 154 vidéki tanuló 39 településről érkezett. Ebben az esetben a legintenzívebben vonzott települések: Nagyrábé, Gáborján, Magyarhomorog, Körösszegapáti. Megfigyelhető, hogy az eltelt időszakban, 1962-1994 a vonzásterület szűkült. A visszahúzó okok a derecskei, biharkeresztesi, püspökladányi gimnáziumok

A középszintű összesített vonzáskörzet vizsgálatánál megfigyelhető, hogy a vonzás D, DK, DNY-i irányba hegemón, főként a megye déli részének városiányos területén. Domináns a vonzás továbbá K-i és ÉK-i irányba. Északról Debrecen, Ny-ról Püspökladány csökkenti Berettyóújfalu vonzását. A Beluszky által elvégzett felméréshez (1962) viszonyítva jelentősen megnőtt az oktatási vonzás, a szakirányú képzés megindulásával. Ez a folyamat az 1977-es vizsgálat után (Csatári 1977) talán még fokozottabb lendületet vett.

Az egészségügyi funkciók jelentős vonzása

Berettyóújfalu az első szervezett egészségügyi intézmény 1913-ban alakult. (Sárréti Tudóvész Ellen Védekező Egyesület, valamint a Stefánia Szövetség). Az egyesületeknek 1913-ban gondozóintézete alakult. 1918. októberében államosították a tudószanatóriumot.

A trianoni békediktátum után Bihar megye elvesztette minden kórházát (Nagyvárad, Nagyszalonta, Belényes) és két tüdőszanatóriumát. A magyarországi Bihar megye 161 ezer lakosa kórház nélkül maradt. 1921-ben indult akció új kórház építésére és 1928-ra épült fel és nyílt meg 106 ágygal az akkor modern, új *Bihar Megyei Közkórház* Berettyóújfaluban, négy orvossal. A kórházi ágyszám tíz év múlva, 1938-ig, 168-ra bővült, s az orvosok száma 7-re emelkedett ugyan, de ez is elégtelennek bizonyult. A második világháború tovább rontotta az egészségügyi ellátás színvonalát. Csökkentek az anyagi lehetőségek, az orvosokat a frontra vitték, az épületet 170 tűzérési találat érte, a műtő és laboratóriumi felszerelés 90%-a elpusztult. A gyógyítás hónapokig szükségkórházban folyt. Az újjáépítést 1945. novemberében kezdték meg.

1951-ben a csekély ágylétszámú kórház terhelésének csökkentése elkerülhetetlenül követelte a szervezett szakrendelő létrehozatalát. Még ez év június 12-én a megyei rendelőintézet kihelyezett részlegeként megkezdte munkáját a Rendelőintézet, mely 1952. január 1-jén önállósult.

1961-ben Hencidán 50 ágyas munkaterápiás, epilepsziás osztály létesült, mely a maga nemében sokáig egyedülálló volt hazánkban, ezzel 174-re emelkedett a kórház ágyszáma. 1965 novemberében dr. Szabó Zoltán egészségügyi miniszter ünnepélyes keretek között átadta a 222 ágyas főépületet, a röntgent, laboratóriumot, a rendelőintézetet, valamint a kiszolgáló létesítményeket.

1973-ra felépült a 144 ágyas Pszichiátriai (Elme-) osztály és újjáépült a Tüdőosztály. Ezekkel a fejlesztésekkel 653 lett a kórház ágyszáma. 1992-ben adták át a területi Kórház hotelszárnyát. 496 millió forintos beruházás nyomán új helyre költözött a szülészeti-nőgyógyászat, az urológiai osztály, az intenzív részleg, a központi sterilizáló és a vérellátó állomás. A berettyóújfalui kórházat szerencsére nem érintik a jelenlegi „racionalizálások”, sőt 1995-ben újabb 600 millió Ft-os beruházással megindult az elaggott épületrészek felújítása.

1. Területi Kórház

A berettyóújfalui kórház 1929-ben 1464 beteget részesített orvosi ellátásban, 1957-ben több, mint 8000, 1991-ben 14805, 1993-ban 15975 beteget. Jelenleg 10000 lakosra jutó kórházi ágyak száma 397,4, a megyében a legmagasabb, és az átlagos ápolási időtartam (17,2 nap) is elsők között van. A majdnem 700 ágyas kórház kihasználtsága 1991-ben 105,4%-os volt, ami szintén jelentősen felülmúlja az országos és megyei átlagot.

A kórház 12 osztállyal működik jelenleg. Legtöbb beteget a Pszichiátriai-, a Sebészeti-, a Belgyógyászati-, a Szülészeti-nőgyógyászati- és az Ideg-osztály kezeli. Legkevesebbet a KAIBO, a Szemészet, az Urológia és a Fertőző-osztály. (1000-nél kevesebb kezelés 1993-ban). A teljesített ápolási napok száma 219545, az ágykihasználás 84,6%-os volt 1993-ban.

A kórházban kezelt 15975 betegből 2971 a helybeli (19,2%), a berettyóújfalui terület további 27 településéről 7259 (46,8%) beteg gyógyítását végezték. Összesen a saját területéről - amelyen 56451 lakos él - a kórház forgalmának 66%-a adódik. A püspökladányi kórház területének 7 településéről a betegek 26%-a (4026 fő) érkezik Berettyóújfaluba. A más területéről érkező betegek aránya csak 8%. Az adatok elemzéséből kiderül, hogy kb. 91000 fős lakosság egészségügyi ellátását végzi a kórház.

Az eltelt 35 év alatt a kórházban ápolott betegek száma megkétszereződött (199,6%). Mivel a vonzásterület alapján véve nem változott, az egyes községek ma kb. kétszer annyi beteget küldenek a kórházba.

Ma a lakosság számához viszonyítva (4. melléklet) a legtöbb beteg (1000 lakosra számolva több, mint 250) Hencida, Told, Vekerd településekről érkezett. A hegemon vonzáskörzethez sorolható továbbá (a 20% feletti) Bakonszeg, Berekböszörmény, Bihardancsháza, Bihartorda, Furta, Gáborján, Körösszakál, Körösszegapáti, Mezősas, Nagykerekí, Nagyrábé, Szentpéterszeg és Sáp község, illetve a 15% feletti (lakosságából 9 település. Domináns a vonzás a 10% feletti Csökmő, Komádi, Újiráz, Báránd, Biharnagybajom, Földes, Sárretudvari és Szerep esetén, bár ezeknél a településeknél már más kórházak (pl.: Püspökladány) csökkentik a vonzás intenzitását. Esetlegesen tekinthető a vonzás az említett települések körén kívül.

A hegemon vonzású területen összesen 46280 lakos él. A legintenzívebb vonzással a Pszichiátria (15,7%), a Tüdő (16,5%) és a Belgyógyászat (17%) rendelkezik. Zárójelben a helybeliek aránya a kezelték között. Legkisebb a vonzásaránya a KAIBO, az Ideg- és az Urológiai-osztálynak, itt minden negyedik beteg helybeli.

A berettyóújfalui Területi Kórház vonzáskörzete D, K és NY felé is kiterjedt, É-ről Debrecen egészségügyi intézményei korlátozzák, mégis vonzásterülete 1962 és 1977 óta is kismértékben növekedett, és a vonzott területtel intenzívebbé vált a kapcsolata (sajnos ez nagyrészt a lakosság romló egészségi állapotának köszönhető).

A Rendelőintézet

A kórház mellett a szakrendelő intézetek is jelentős vonzást biztosítanak Berettyóújfalu számára. A járóbeteg-ellátás magában foglalja a szűkebb értelemben vett szakrendelői tevékenység mellett a gondozói és szakgondozói, valamint diagnosztikai tevékenységet és a kórházi osztályok ügyeleti idő alatti járó beteg forgalmát.

Az egy lakosra jutó évi gyógykezelési vizsgálati esetek száma 23,5, a megyei és országos átlag kétszerese. Az egy lakosra jutó évi rendelési idő is majdnem kétszerese az országos átlagnak. 1993-ban a megjelenési esetek száma 384643 volt. Az 1992-es évi forgalomhoz viszonyítva ez 5,52%-os csökkenést jelent. A szakrendelők közül emelkedett a szemészeti, fogászati és urológiai, csökkent a belgyógyászati, sebészeti, fül-orr-gégészeti és reumatológiai szakrendelések forgalma. A betegek 70%-a beutalóval érkezett.

A rendelőintézet 29 szakrendelővel, a gondozók 5 osztállyal rendelkezik. Legtöbb vizsgálatot a sebészeti, a szemészeti, a fizioterápiás, a röntgen, a fogászati és a labor szakrendelések végezték 1993-ban. (10000 vizsgálat felett).

A Rendelőintézet forgalmának 36,9%-a helybeli lakos. A berettyóújfalui terület további 27 településéről a betegek 49,8%-a érkezett. Összesítve a saját területéről 86,7%-a kerül ki a vizsgált betegeknek. (Ezen terület lakossága 56451 fő). A püspökladányi területéről származó lakosok a vizsgálatok 9,5%-át teszik ki. A más területéről érkező betegek aránya csak 3,8%. Az összesített adatok alapján kimutatható, hogy a szakrendelések 35 település 91000 fős lakosságát látják el (4. melléklet).

A szakrendeléseken 1955-ben még kb. 90000 fő vett részt, 1965-ben már 192000 fő. 1969. óta a járó betegek száma mindig 300 ezer fő felett volt.

A Rendelőintézet vonzáskörzetébe tartozó 35 településből hegemon vonzás érvényesül: Hencida, Mezőpeterd, Mezősas, Szentpéterszeg, Vekerd (itt az évi megjelenés egy lakosra

3-4 alkalom közötti). A hegemon vonzaskörzetben 20918 fő lakik. A dominánsan vonzódo települések: - itt az évi megjelenés egy lakosra 2-3 alkalom közötti - Ártánd, Bihar-keresztes, Bojt, Csökmő, Körösszakál, Körösszegapáti, Told, Újiráz és Sáp. Ezen települések összlakossága 12676 fő. Domináns a vonzás Földes és Komádi esetében is, ahol a lakosok évente több mint egy alkalommal jelennek meg szakrendelésen. (11843 lakos). Esetleges a vonzás a püspökladányi körzet települései közül Báránd, Bihar-nagybajom, Püspökladány, Sárrétudvari, Szerep esetében.

Gyenge idegenforgalmi vonzóerő

A város idegenforgalmi vonzaskörzetének bemutatását adatok híján csak a település helyzetének és vonzóerőinek felvázolásával, valamint a fogadóképesség adataival tudtam jellemezni. Berettyóújfalú a „keleti idegenforgalmi folyosó” vonalában fekszik. A forgalom nagyságát a mindenkori politikai helyzet jelentősen befolyásolja. Természetföldrajzi megközelítésben a Nagy-sárrétől K-re a Berettyó-Kálló köre és a Bihari-sík határán, a Berettyó folyó két oldalán fekszik a város.

Alapvető vonzóerő az idegenforgalom számára az 1817-ben épített késő barokk stílusú református templom, az 1905-ben létesített késő román, illetve átmeneti neogót stílusú katolikus templom, a berettyószentmártoni késő barokk református templom, a baptista imaház, a leventeház, a községháza, a volt vármegyeháza, a Bihari Múzeum állandó és ideiglenes tárlatai, a város számos köztéri alkotása (szobrok, kopjafák, díszkút), a település közvetlen környezetében a híres herpály-pusztai „csonkatorony”, a szintén román stílusú ún. „fehér templom” maradványai.

Továbbá vonzóerőként említhető a jelentős piac, az új sportcsarnok, a lovaglási lehetőségek, a fedett tenispálya és a városunkban évről-évre megrendezésre kerülő kereskedelmi hetek, művelődési rendezvények, sport és kulturális versenyek.

Berettyóújfaluban 1000 lakosra 1991-ben 10,8 kereskedelmi szálláshely jutott. Az eltelt három év óta két új magánpanzió is megnyitotta kapuit, így ez az érték 1994-ben kb. 12-13 szálláshely. Ez a hasonló nagyságú városok átlagának alig 2/3-a. Szállodai férőhely nincs városunkban, ami jelentős korlátokat szab az idegenforgalom számára.

A vendégek nagy része nyáron és az őszi vadászidény idején érkezik, illetve átutazóban megszáll, mielőtt, vagy miután, a határt átlépi. Átlagosan 1-1,5 az egy vendégre jutó vendégéjszakák száma, ami nagyon alacsony. A vendégek nagy része külföldi. (70-80%).

Összességében elmondhatjuk, hogy Berettyóújfalú idegenforgalmi funkciói fejletlenek, „gyerekcipőben” járnak, sok munkára van szükség ahhoz, hogy a város, Bihar idegenforgalmi centruma lehessen.

A komplex vonzaskörzet

A komplex vonzaskörzet meghatározása a társadalomföldrajzi szakirodalomban vita témáját képezi. Alapvető kérdésként merül fel, hogy lehetséges-e egyáltalán összegezni az ágazati eredményeket, és ha igen milyen módon?

Munkámban a *Beluszky Pál* által 1974-ben ismertetett módszert alkalmaztam. Elsőként minden egyes funkción belül az átlagos vonzásintenzitást számítottam ki (lakosságszámra vetítve). Az így kapott átlagértékekhez viszonyítottam minden egyes település értékét,

majd a kapott hányadosok négyzetösszegéből vont négyzetgyökök adták meg a vonzódás kifejező mutatószámokat.

A számításokat 48 településre végeztem el. Az eredményül kapott értékek, amelyek az egyes települések vonzódását fejezik ki, 9,28-0,09 között változtak, ami igen nagy szórásra utal. A 3,00-nál nagyobb értékeknél igen erős (kizárólagos vagy hegemon), a 2,00-2,99 értékeknél erős (domináns), az 1,00-1,99 közöttieknek közepes vagy gyenge, a 0,21-0,99 között jelentéktelen vagy esetleges vonzódást tekintettem (5. melléklet).

Berettyóújfaluhoz kizárólagosan 16 település vonzódik, közülük 10 határos a várossal. Nem alkotnak teljes gyűrűt, észak felé nem érvényesül a hegemon vonzás. A várost három oldalról ölelő zóna dél felé a megyehatárt is eléri Magyarhomorog térségében. Az említett terület lakossága 16626 fő (1994-ben).

Dominánsan vonzódik további 13 település, 20711 lakossal. Az előző zónát keretezi ez a sáv délről, délkeletről, és keletről. Szigetszerűen kiemelkedő tagjai Bihardancsháza és Esztár, melyek az adatok kis száma miatt valószínűleg nem pontos helyükre kerültek. Nagyrészt a megyehatár és az országhatár keretezi ezt a területet.

Gyengén, de vonzódik további 6 település 14875 lakossal. Ez a zóna nyugati és északnyugati irányba fejlődött ki, itt csak Tépe nem képezi részét a területileg is összefüggő sávnak, de ezt szigetszerű fekvése (Derecske közigazgatási határain belül) érthetővé teszi. Ezeknél a településeknél már más centrumok vonzása jelentősebb. (Püspökladány, Debrecen, Hajdúszoboszló)

Esetleges a vonzásintenzitás további hat településen, lakosságszámuk: 34993. Nem alkotnak összefüggő sávot, észak, északkelet és északnyugat irányába helyezkednek el.

A vizsgálatba bevont 48 településből 41 mutatott vonzódást, ebből csak 35 települést sorolhatunk Berettyóújfalu-vonzáskörzetébe 52212 lakossal.

Tervek, elképzelések, eredmények

A vonzásokörzeti vizsgálatokból kiderül, hogy a „maradék Biharország” központja továbbra is Berettyóújfalu. Trianon óta nem emelkedett ki újabb, jelentős központi funkciókkal rendelkező település Biharban. Azonban azt is le kell szögezzük, hogy az évszázados szálakkal Nagyváradhoz kötődő térségben egyetlen település sem pótolhatja a lemetszett fejet, „Váradot”.

Ennek ellenére Berettyóújfalunak küzdenie kell, hogy legalább részben helyettesítse a korábbi megyeszékhelyet. Az önkormányzatnak számos igen értékes kezdeményezése volt 1990-től napjainkig és van a jövőre nézve is. Anyagi lehetőségeihez képest pedig igazán büszke lehet eredményeire:

1995-ben közel 100 millió Ft-os beruházással átadták a 7360 m²-es új piacteret, mely a keleti régióban a legszebbek és legmodernebbek közé tartozik.

1994 eleji 800 kézikapcsolásos telefonvonalról mára egy 20 ezres kapacitású digitális hálózatra szinteket átölölő ugrás történt. (a beruházás értéke: 314 millió Ft)

1995 és 1996 során megérkezett a az évtizedek óta várt földgáz a településre. A gázprojekt közel 400 millió Ft-ot emésztett fel.

Megindult a szennyvízrendszer fejlesztése és növekedett a szennyvíztelep kapacitása is, de ezen a téren még igen sok a tennivaló.

1996-ban átadták a fedett uszodát, de a fürdő és a gyógyszálló építése még a tervek közé tartozik.

A közlekedés fejlesztésének igazi eredménye csak a 42-es és 47-es főútvonalak kereszteződésében megépült körforgalom, de a tervezett vasúti felüljáró még csak álom.

Számos humán és műszaki infrastrukturális feladat megoldása vár még a városra az eddigieken kívül, hogy Bihar igazi központjává válhasson, és erős híd szerepét játszassa a határon átnyúló emberi és gazdasági kapcsolatok terén. A megkezdett út azonban hiszem, hogy helyes.

Irodalom

- Beluszky P. (1962) *Berettyóújfalu vonzásterülete*. Debrecen
Beluszky P. (1974) *Nyíregyháza vonzáskörzete, a város-falu közötti kapcsolatok jellege és mennyiségi jellemzői Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 118. o.
Béres Cs. - Süli Zakar I. (1990) Bihar. Térbeli hátrányok-társadalmi problémák. Debrecen-Berettyóújfalu
Csatári B. (1981) Berettyóújfalu város néhány településföldrajzi jellegzetessége. In.: *Berettyóújfalu története*. (szerk.: Varga Gy.) Berettyóújfalu 1981.

Abstract

The study attempts to introduce those functions of the town which have a significant attraction zone, without a more detailed historical background, mainly concentrating on the present situation. My work was greatly helped and historical comparisons of smaller scale were made possible by the fact that Tibor Mendöl in the 1950s, Pál Beluszki in 1962 and Bálint Csatári in 1977 had already examined the problems in the attraction zone of Berettyóújfalu. From those functions which have a significant attraction zone, the following are dealt with here in more details: Public administration and public institutions, retail trade, secondary education, health care and tourism. With the help of the available data, as a summary I try to designate the complex attraction zone of the town.

I. MELLÉKLET

Berettyóújfalun közép fokú intézményei vagy közszolgáltató szervei 1994. (Medium-level institutions and public services in the city, in 1994)

Közép fokú intézmény vagy közszolgáltató szervezet típusa	neve	Ellátott települések	Hiányzó közép fokú intézmény
Igazgatási:	Polgármesteri Hivatal Fogyasztói és érdekvédelmi Társaság	városi 27	
Hatósági:	ANTSZ Földhivatal Gyermek és Ifjúsávédelmi Felügyelőség Vámhivatal	31 31 31 31	APEH kirendeltség
Igazágügyi:	Városi Ügyészség Városi Bíróság Ügyvédi Iroda	31 31 regionális	
Oktatási:	Arany J. Gimnázium és Szakközépisk. Bessenyei Gy. Szakközépiskola Eötvös J. Szakképzőintézet Brózik D. Szakközépisk. és Szakm. Arany J. Nevelőotthon	regionális regionális regionális regionális regionális	
Kulturális:	Bihari Hírlap Bihari Múzeum Városi Művelődési Központ Városi Könyvtár	városi városi városi városi	Sport hivatal
Egészségügyi:	Állategészségügyi Állomás Területi Kórház Városi Vöröskereszt	31 35 regionális	
Szociális	Gondozási Központ Elme Szociális Otthon	városi regionális	
Gazdaságszervező:	Vállalkozásfejlesztési Iroda	28	
Munkaügyi:	Munkaügyi Központ Megyei Kirend.	16	Reg. átképző központ
Pénzügyi:	Állami Biztosító Rt. Biharkeresztesi Takarékszövetkezet Magyar Hitelbank Rt. NN Biztosító Rt. OTP Rt.	regionális regionális regionális regionális regionális	
Kereskedelmi:	Berettyó ÁFÉSZ Alföld Fűszért	regionális regionális	
Közszolgáltató - Közmű:	Berettyó Vízgazdálkodási Társulás Országos Mentőszolgálati Állomás MOL Rt. töltőállomás Tiszamenti Regionális Vízművek TIVIZIG TITÁSZ Rt. Tűzoltóság Megyei Viz- és Csatorna Vállalat	55 27 regionális regionális regionális 14 31 városi	
Idegenforgalom:			Idegenforgalmi szerv.
Közbiztonság:	Városi Rendőrkapitányság	31	
Közlekedés és hírközlés:	Közüti Igazgatóság Üzemmnökség MATÁV Rt. Postahivatal MÁV és VOLÁN állomások	33 31 31 regionális	

Forrás: (szerk.: a szerző)

2. MELLÉKLET

Berettyóújfalu kiskereskedelmi (1993) és középfokú oktatási (1991-93) vonzásának
néhány jellemző adata

(The main data of the attraction of retail trade and secondary schools of the city)

Település	Lakosságszám	A	B	C	D	E	F
Berettyóújfalu	16891	222	13,1	46	2,7	691	40,9
Artánd	551	0	0	0	0	4	7,3
Bakonszeg	1279	13	10,2	5	3,9	39	30,5
Báránd	3060	4	1,3	0	0	33	10,8
Bedő	347	2	5,8	1	2,9	8	23,1
Berekbőszörmény	1829	6	3,3	1	0,5	28	15,3
Bihardancsháza	217	0	0	0	0	4	18,4
Biharkeresztes	4166	24	5,8	1	0,2	72	17,3
Biharnagybajom	2915	2	0,7	1	0,3	24	8,2
Bihartorda	960	6	6,3	0	0	17	17,7
Bojt	898	1	1,1	0	0	16	17,8
Csökmő	2202	2	0,9	1	0,5	50	22,7
Darvas	728	0	0	0	0	18	24,7
Derecske	9166	12	1,3	1	0,1	120	13,1
Esztár	1380	3	2,2	2	1,4	16	11,6
Földes	4471	13	2,9	1	0,2	73	16,3
Furta	1322	4	3,0	2	1,5	38	28,7
Gáborján	887	4	4,5	2	2,3	26	29,3
Hajdúbajos	1815	0	0	0	0	6	3,3
Hajdúszovát	3034	1	0,3	0	0	8	2,6
Hencida	1167	6	5,1	2	1,7	17	14,6
Kaba	6381	0	0	0	0	19	3,0
Kismarja	1207	0	0	0	0	2	1,7
Komádi	6235	5	0,8	1	0,2	164	26,3
Konyár	2089	1	0,5	0	0,0	22	10,5
Körmösdpuszta	200	0	0,0	0	0,0	3	15,0
Körösszakál	832	0	0,0	0	0,0	12	14,4
Körösszegapáti	1129	3	2,7	0	0,0	18	15,9
Magyarhomrog	1039	0	0,0	0	0,0	42	40,4
Mezőpeterd	598	3	5,0	3	5,0	16	26,8
Mezősas	755	2	2,6	4	5,3	22	29,1
Nagykerek	1270	1	0,8	0	0,0	19	15,0
Nagyráb	2508	8	3,2	3	1,2	57	22,7
Pocsaj	2574	1	0,4	1	0,4	43	16,7
Püspökladány	16092	7	0,4	0	0,0	43	2,7
Sáp	992	6	6,0	4	4,0	20	20,2
Sáránd	2140	1	0,5	0	0,0	16	7,5
Sárrétudvari	3036	1	0,3	0	0,0	32	10,5
Szentpéterszeg	1260	12	9,5	3	2,4	23	18,3
Szeres	1393	1	0,7	0	0,0	8	5,7
Tététlen	1432	0	0,0	0	0,0	8	5,6
Tépe	1168	5	4,3	0	0,0	12	10,3
Told	331	0	0,0	0	0,0	7	21,1
Ujiráz	656	0	0,0	0	0,0	17	25,9
Váncsod	1254	7	5,6	3	2,4	37	29,5
Vekerd	189	3	15,9	1	5,3	7	37,0
Zsáka	1742	8	4,6	3	1,7	46	26,4
Biharugra	1400	3	2,1	0	0,0	2	1,4
Egyéb	0	37		0		249	
Összesen	119187	440	3,7	92	0,8	2274	19,1

A - a Lakberendezési Áruházban vásárlók száma településenként

B - a Lakberendezési Áruházban vásárlók 1000 lakosra vetítve településenként

C - a Vasműszaki és az Elektro Szaküzletben vásárlók száma

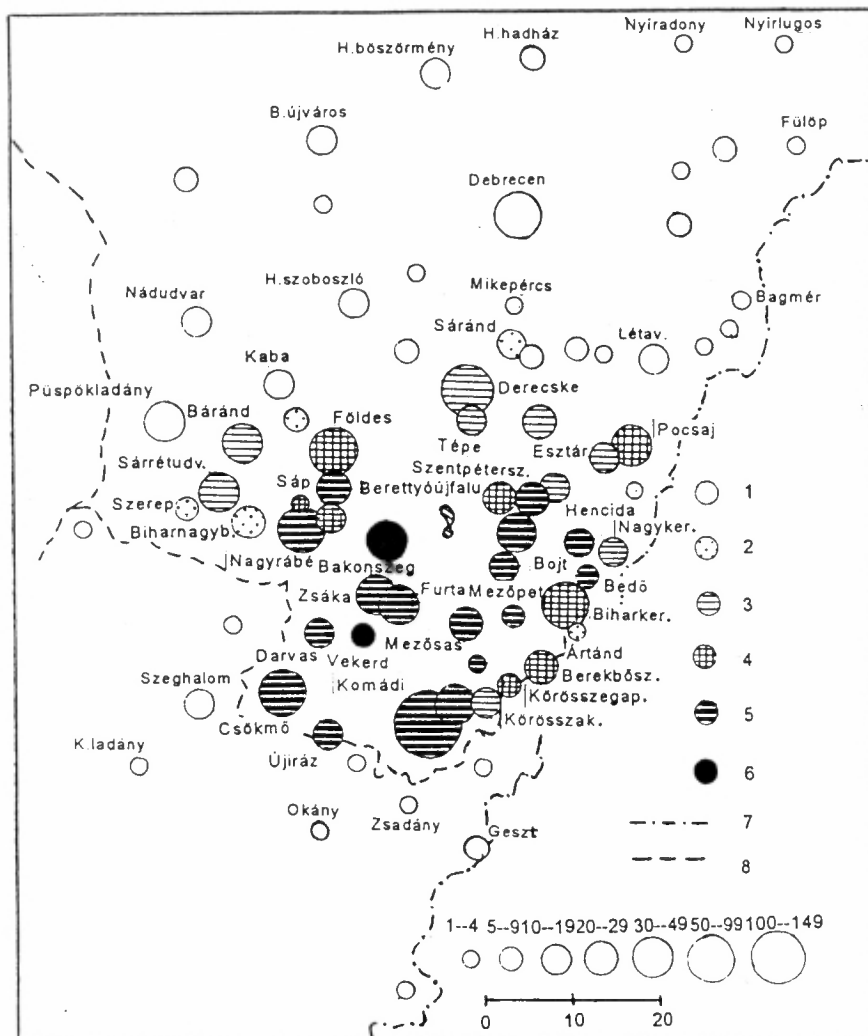
D - a Vasműszaki és az Elektro Szaküzletben vásárlók 1000 lakosra vetítve

E - a középfokú oktatásban részesülők száma településekként

F - a középfokú oktatásban részesülők száma 1000 lakosra vetítve

3. MELLÉKLET

Berettyóújfalu középfokú oktatási vonzáskörzete 1993/94-ben
(The attraction zone of Berettyóújfalu - secondary schools, 1993/94)

Jelmagyarázat: 1./ A település lakosságának kevesebb, mint 5 ezreléke jár ide középiskolába, 2./ 5 - 10 ezreléke, 3./ 10-15 ezreléke, 4./ 15-20 ezreléke, 5./ 20-30 ezreléke, 6./ a település lakosságának több mint 30 ezreléke jár ide középiskolába, 7./ országhatár, 8./ megyehatár.

/egyéni adatgyűjtés alapján/

4. MELLÉKLET

Berettyóújfalu egészségügyi vonzáskörzetének néhány adata 1993-ban
(Some data of the health attraction zone of Berettyóújfalu, in 1993)

Település	Lakosságszám	A	B	C	D	E	F
Ártánd	596	115	19,3	1133	229	1362	2,3
Bakonszeg	1359	330	24,3	3888	749	4637	3,4
Bedő	412	66	16,0	1326	218	1544	3,7
Berekböszörm.	1989	401	20,2	5277	1203	6480	3,3
Berettyóújfalu	16888	2917	17,3	75447	12481	87928	5,2
Bihardancsháza	248	50	20,2	604	156	760	3,1
Biharkeresztes	4530	742	16,4	10776	2096	12872	2,8
Bihartorda	1077	233	21,6	3091	629	3720	3,5
Bojt	791	150	19,0	1628	539	2167	2,7
Csökmő	2382	331	13,9	4499	1146	5645	2,4
Darvas	742	119	16,0	2122	469	2591	3,5
Furta	1382	281	20,3	4480	780	5260	3,8
Gáborján	969	202	20,8	2824	493	3317	3,4
Hencida	1298	324	25,0	4322	930	5252	4,0
Komádi	7022	909	12,9	10186	2884	13070	1,9
Körösszakál	948	195	20,6	2215	505	2720	2,9
Körösszegapáti	1197	262	21,9	2576	370	2946	2,5
Magyarhomrog	1113	199	17,9	3130	707	3837	3,4
Mezőpeterd	632	124	19,6	2259	279	2538	4,0
Mezősas	804	180	22,4	2724	455	3179	4,0
Nagykereki	1382	293	21,2	3787	580	4367	3,2
Szentpéterszeg	2769	606	21,9	7887	1526	9413	3,4
Nagyrábé	1297	309	23,8	4708	969	5677	4,4
Told	412	132	32,0	873	128	1001	2,4
Újiráz	767	104	13,6	1296	486	1782	2,3
Váncsod	1373	275	20,0	4249	803	5052	3,7
Vekerd	210	55	26,2	866	119	985	4,7
Zsáka	1862	362	19,4	4706	1167	5873	3,2
B.újfalu terület	56451	10200	18,2	172870	33096	205075	3,6
Báránd	3060	440	14,4	1804	1043	2847	0,9
Biharnagybajom	3203	420	13,1	1301	556	1857	0,6
Földes	4821	720	14,9	4802	837	5639	1,2
Püspökladány	17057	1530	9,0	3730	2837	6567	0,4
Sáp	1053	215	20,4	2084	547	2631	2,5
Sárrétudvari	3373	493	14,6	1399	745	2144	0,6
Szerép	1602	210	13,1	512	497	1009	0,6
P. ladányi terület	34169	4028	11,8	15632	7062	22694	0,7
Egyéb	0	1242	0	7406	1473	8879	0
Összesen	90620	15470	17,1	195906	41631	236648	2,62

A - a Ter. Kórházban ápolott betegek száma településenként

B - a Ter. Kórházban ápolott betegek 100 lakosra vetítve településenként

C - a Rendelőintézetben ápolott betegek száma településenként

D - a gondozókban ápolott betegek száma településenként

E - a Rendelőintézetben és a gondozókban ápolott betegek száma összesen településenként

F-a Rendelőintézetben és a gondozókban ápolott betegek 1 lakosra vetítve településenként

Forrás: Szerk. a szerző

5. MELLÉKLET

*Berettyóújfalu komplex vonzáskörzete 1994.
(The complex attraction zone of Berettyóújfalu, 1994)*

